

ZÁVĚR

Smysl se vrací

Bylo nevyhnutelné, že si smysl najde a vynutí cestu zpět.¹

JEAN-PIERRE DUPUY (2000)

Vyčerpání, přesycení i tlak informací poznal člověk již dřív. Marshallu McLuhanovi patří uznání za jeho nejdůležitější postřeh z roku 1962:

Dnes jsme tak daleko ve věku elektřiny, jako byli lidé za vlády Alžběty I. ve věku tisku a mechaniky. A pociťujeme stejný zmatek a nerozhodnost jako oni, když současně zažívali dvě protikladné podoby společnosti a zkušenosti.²

Přes všechnu podobnost je to však tentokrát jiné. Jsme o půl století dál a začíná být vidět, jak obrovská je míra propojenosti a jak silné jsou její účinky.

Znovu, jako v prvních dnech telegrafu, hovoříme o zničení prostoru a času. McLuhan v tom viděl předpoklad k vytvoření globálního vědomí, všeobecného vědění: „Co se týče naší planety, dnes jsme zničili čas i prostor a rozšířili své centrální nervové soustavy, aby obemkly svět. Rychle se blížíme k závěrečné fázi lidského vývoje, jíž je technologická simulace vědomí, kdy se tvořivý proces vědění kolektivně a společně rozšíří na celek lidské společnosti.“³ Walt Whitman to o století dřív vyjádřil lépe:

Ó krajiny, co je to za šepot, který je slyšet před vámi a šíří se pod hladinou moří?
Snad všechny národy spolu důvěrně rozmlouvají? Bude mít planeta jen jedno srdce?⁴

Celý svět obepnuly dráty a krátce nato se objevila bezdrátová komunikace. To vyvolalo romantické spekulace o zrodu nového globálního organismu. Již v 19. století začali mystici a teologové hovořit o sdílené mysli a kolektivním vědomí, které vzniká při komunikaci milionů spolupracujících lidí.⁵

Někteří zašli tak daleko, že tuto novou bytost chápali jako přirozený výsledek pokračující evoluce – cestu lidí k naplnění jejich neobyčejného předurčení poté,

co byla jejich ega otesána darwinismem. Francouzský filozof Édouard Le Roy v roce 1928 napsal: „Je naprosto nezbytné postavit [člověka] nad nižší sféru přírody, odkud by jí mohl vládnout.“⁶ A jak to udělat? Vytvořením „noosféry“, prostoru myšlení, jenž by byl vrcholnou „mutací“ v evoluční historii. Jeho přítel, jezuitský filozof Pierre Teilhard de Chardin, se při propagaci noosféry, kterou nazval „novou pokožkou“ země, angažoval ještě víc:

Nevypadá to snad tak, jako by se rodilo velkolepé tělo – se svými údy, nervovou soustavou, centry vnímání a paměti – to tělo onoho úžasného, co má přijít, které mělo naplnit touhy vyvolané v rozjímavém bytí nově získaným vědomím své spoluzávislosti s celkem a zodpovědnosti za něj během evoluce?⁷

To bylo velké sousto i pro Francii. Méně mystické povahy považovaly tato slova za žvásty (Peter Medawar to odsoudil jako „nesmysl, okrášlený různými únavnými metafyzickými fantaziemi“).⁸ Mnoho lidí si však pohrávalo s podobnými myšlenkami, v neposlední řadě spisovatelé vědeckofantastické literatury.⁹ Za další půlstoletí si je oblíbili i průkopníci internetu.

H. G. Wells byl známý svými vědeckofantastickými knihami. V roce 1938, když se jeho život chýlil ke konci, však vydal knihu společenskokritických esejí *World Brain* (Mozek světa). Na tom, co prosazoval, nebylo nic fantazijního. Byl to vylepšený systém výchovy a vzdělávání v celém „těle“ lidstva. Chtěl skoncovat s mozaikou lokálních institucí, „velkým počtem neuspořádaných uzlin, naší neschopnou směsí univerzit, výzkumných ústavů a účelové literatury“.¹⁰ Prosazoval „obnovené a schopnější veřejné mínění“. Planetě by měl vládnout jeho Mozek světa: „Nechceme diktátory, oligarchické skupiny ani vládu jedné třídy. Chceme rozšířenou světovou inteligenci, která si je vědoma sama sebe.“ Wells byl přesvědčen, že je zde nová technologie, připravená způsobit revoluci ve výrobě a šíření informace, a tou je mikrofilm. Nepatrné fotografie tištěných materiálů se daly vyrobit za necelou pencí za stránku. V roce 1937 se knihovníci z Evropy a Spojených států sjeli do Paříže na shromáždění World Congress of Universal Documentation, aby o těchto možnostech hovořili. Uvědomili si, že bude nutné vymyslet nové způsoby katalogizace literatury. Britské muzeum se pustilo do kopírování svých 4 000 nejstarších knih na mikrofilmy. Wells předpověděl: „Za několik desetiletí se bude tomuto řazení a zpracování znalostí věnovat tisíckrát víc lidí než dnes.“¹¹ Přiznal, že chtěl vyvolat polemiku a provokovat. Když se jménem Anglie zúčastnil kongresu, předvídal „určitý mozek lidstva, mozkovou kůru s pamětí a vnímáním aktuální reality pro celé lidské poko-

INFORMACE

lení“.¹² Přesto myslel na něco světského a zároveň utopického - na encyklopedii, jež by byla nástupcem velkých národních encyklopedií, jako byla *Britannica*, francouzská Diderotova encyklopedie či německý *Konversations-Lexikon* (nezmínil se o čínských *Čtyřech velkých knihách Sungů*), jež stabilizovaly a posílily „obecnou inteligenci“.

Wells uvedl, že tato nová světová encyklopedie by byla výše než statická podoba encyklopedie, která se tiskne ve svazcích. Pod vedením moudrých profesionálů („velmi důležitých a vynikajících lidí nového světa“) by se neustále měnila. Byl by to „určitý zúčtovací ústav myslí, sklad znalostí a myšlenek, které se v něm přijímají, řadí, shrnují, zpracovávají, objasňují a porovnávají“. (Kdo ví, zda by Wells poznal svou představu ve Wikipedii?) Vřava soupeřících myšlenek do ní neměla pronikat. Jeho mozek světa měl být autoritativní, nikoli však centralizovaný:

Nemusí být zranitelný jako lidská hlava nebo srdce. Může se reprodukovat přesně a v úplnosti v Peru, Číně, na Islandu, ve střední Africe... Může zároveň vykazovat koncentraci obratlovců i rozptýlenou vitalitu améby.

K tomu nakonec dodal: „Může mít podobu sítě.“

Rozum není tvořen množstvím znalostí ani jejich strukturou, nýbrž jejich vzájemným propojením. Když Wells použil své oblíbené slovo *síť*, stále měl na mysli jen jeho hmatatelný, původní smysl, stejně jako všichni lidé jeho doby. Představoval si, jak se proplétají vlákna či vodiče: „Je to síť úžasně stončených stonků s lístečky a květy“, „spletitá síť drátů a kabelů“.¹³ Nám se dnes tento smysl již téměř vytratil. Síť je abstraktní a její doménou je informace.

Zrození teorie informace přišlo ruku v ruce s krutým obětováním významu - toho, co informaci přisuzuje hodnotu a smysl. Když Shannon představil *The Mathematical Theory of Communication*, musel být nevybíravý. Jednoduše prohlásil, že význam se technického problému netýká - zapomeňte na psychologii lidí a zanechte subjektivitu.

Věděl, že se setká s odporem. Stěží mohl popřít, že zprávy mohou mít význam, „tedy poukazují na nějaký systém s určitými fyzickými nebo pojmovými entitami či s ním jsou ve vzájemném vztahu“. (Tímto systémem měl být podle všeho svět se všemi jeho obyvateli, královstvími, mocí a slávou. Amen.) Někteří to vnímali jako příliš chladné. Heinz von Foerster si na jedné z prvních konferencí o kybernetice postěžoval, že se teorie informace zabývá jen „pípáním“ a že informace nespočívá v pípání, ale „rodí se až poté, co jí mozek začne rozumět“.¹⁴ Jiní by teorii informace rádi rozšířili o její sémantický protějšek.

Význam bylo jako vždy těžké spoutat. Borges napsal o Babylonské knihovně: „Znám drsný kraj, kde knihovníci zavrhnou zbytečný a pověřivý zvyk nacházet v knihách smysl a přirovnávají to k hledání smyslu ve snech nebo v chaotických čarách na dlani.“¹⁵

Znalce epistemologie zajímalo poznání, ne pípání a signály. Nikdo by se nenamáhal vytvořit filozofii teček a čárek, obláčků dýmu nebo elektrických impulsů. K přeměně signálu v informaci je zapotřebí člověka (nebo řekněme „poznávající entitu“). Fred Dretske pronesl: „Krása leží v očích pozorovatele a informace v hlavě příjemce.“¹⁶ To je v každém případě v epistemologii běžný pohled: „*Obdaříme* podněty smyslem, bez toho jsou informačně prázdné.“ Dretske však namítá, že rozlišování informace a významu může filozofovi přinést svobodu. Technici poskytli výzvu a možnost porozumět, jak se smysl může vyvíjet, jak život, který zpracovává a kóduje informaci, směřuje vpřed k výkladu, víře a poznání.

Přesto se nabízí otázka. Komu by se líbila teorie, která přisuzuje nepravdivým tvrzením stejnou hodnotu jako pravdivým (přinejmenším z hlediska množství informace)? Byla by mechanistická a vyprahlá. Pesimista by ji při ohlédnutí zpět mohl nazvat poslem bezduchého internetu v tom nejhorším stadiu. Pařížský filozof Jean-Pierre Dupuy, který se zabýval i historií kybernetiky, napsal: „Čím více ‚komunikujeme‘ současným způsobem, tím *pekelnější* svět tvoříme.“ A vysvětlil:

„Peklo“ chápu teologicky, jako místo bez milosti, které je nehodné člověka, zbytečné, překvapivé, neočekávané a nepředvídané. Vidíme zde paradox – v našem světě předstíráme, že máme stále více *informací*, ale připadá nám, že svět stále více pozbývá smyslu.¹⁷

Objevil se tento pekelný svět bez milosti mezi námi? Svět informačního zahlcení a přesycení, svět křivých zrcadel a padělaných textů, vulgárních blogů, anonymní bigotnosti a banálních zpráv, kde se nepřetržitě žvaní a nepravda vytlačuje pravdu.

To není svět, který vidím.

Kdysi se lidé domnívali, že v dokonalém jazyce by měla slova přesně odpovídat jejich významu. Neměla by se v něm vyskytovat mnohoznačnost, nejasnost a zmatenost. Náš pozemský Babylon je odpadlíkem od ztracené řeči ráje. Znamená katastrofu a trest. Spisovatel Dexter Palmer píše: „Představuji si, že hesla ve slovníku, který leží na stole v Boží pracovně, musí přesně odpovídat definicím slov. Tím se zajistí, že když Bůh pošle pokyny svým andělům, jsou zcela jednoznačné. Každá věta, kterou pronese nebo napíše, musí být dokonalá

INFORMACE

a tím pádem zázračná.¹⁸ Dnes už jsme moudřejší. Ať s Bohem či bez něho, dokonalý jazyk neexistuje.

Leibniz se domníval, že pokud nemůže dosáhnout dokonalosti přirozený jazyk, může být dokonalý alespoň diferenciální počet – jazyk rigorózně definovaných symbolů: „Všechny lidské myšlenky se dají zcela rozložit na malý počet myšlenek, jež lze považovat za základní.“¹⁹ Ty by se pak daly kombinovat a rozebírat takřka mechanicky: „Jakmile by se to uskutečnilo, každý uživatel takových znaků by se buď nikdy nedopustil chyby, nebo by ji alespoň dokázal okamžitě zjistit pomocí nejjednoduššího ověření.“ Gödel existenci tohoto snu ukončil.

Naopak idea dokonalosti je v protikladu k povaze jazyka. Teorie informace nám to umožnila pochopit (pesimista by řekl, že nás donutila to pochopit). Palmer pokračuje:

Jsme donuceni si uvědomit, že slova nejsou myšlenkami, ale pouze řetězci inkoustových stop. Vidíme, že zvuky jsou pouhé vlny. V moderním věku bez Tvůrce, který na lidi shlíží z nebe, nepředstavuje jazyk konečnou jistotu, ale nekonečnou možnost. Bez konejšivé iluze smysluplného řádu nám nezbyvá nic jiného než zírat do tváře smysluprosté neuspořádanosti. Bez pocitu, že smysl může být jistý, zjišťujeme, že jsme zavaleni vším, co slova *mohou* znamenat.

Nekonečná možnost není špatná, ale dobrá věc. Se smysluprostou neuspořádaností se má člověk vypořádat, ne se jí obávat. Jazyk mapuje bezmezný svět věcí, pocitů a kombinací na konečný prostor. Svět se neustále mění, mísí se v něm vše stálé a prchavé. A víme, že se mění i jazyk. Nejen v každém novém vydání *Oxford English Dictionary*, ale mezi každými dvěma okamžiky a každými dvěma lidmi. Každý má jiný jazyk – to nás může skličovat nebo povzbuzovat.

Slovní zásoba je nyní stále více na síti. Zůstává uchovaná i se svými změnami, dostupná a vyhledatelná. Stejně tak se do sítě, do obláčku, noří lidské poznání. Webové stránky, blogy, vyhledávače a encyklopedie, analytici různých urbáních mýtů i ti, kdo analyticky odhalují. Pravdivé se všude setkává s nepravdivým. Žádná jiná podoba digitální komunikace si nevysloužila tolik výsměchu jako služba Twitter, banalita ve smršťovací fólii, jež si omezením velikosti každé zprávy na 140 znaků trivialitu přímo vynucuje. Karikaturista Garry Trudeau satiricky twittoval maskován za novináře, který téměř nedokáže přestat twittovat a zjistit si nové zprávy. Na druhé straně je pravda, že zprávy od očitých svědků na Twitteru poskytly naléhavé informace a povzbuzení během teroristických

útoků v Bombaji roku 2008. A byly to twitterové zdroje z Teheránu, které v roce 2009 seznámily svět s iránskými protesty. Aforismus má úctyhodnou historii. Sám twittuji jen zřídkakdy. Ale i toto podivné médium, které je založené na výstředním a omezeném mikroblogování, má své využití a kouzlo. V roce 2010 prohlásila Margaret Atwoodová, mistr delších formátů, že byla „vtažena do Twittersféry jako Alenka do králičí nory“.

Je to signalizace na způsob telegrafu? Je to zenová poezie? Jsou to vtipy naškrábané na zdi toalet? Je to Marie Johna Heartse vyřezaná do stromu? Prostě řekněme, že je to komunikace. A ta je něčím, čemu se lidé rádi věnují.²⁰

Brzy nato se Knihovna Kongresu, založená s cílem shromáždit všechny knihy, rozhodla uchovávat i každý tweet. Možná nedůstojný, zřejmě nadbytečný, ale nikdy nevíte. Je to lidská komunikace.

A síť se naučila některé věci, jež by nikdo jiný nezvládl.

Identifikuje kompaktní disky s hudebním záznamem tak, že zjistí délku jejich jednotlivých stop a informuje se v obrovské databázi, která celé roky postupně narůstá díky sdíleným příspěvkům milionů anonymních uživatelů. V roce 2007 tato databáze odhalila informaci, jež unikla všem kritikům i posluchačům – přes 100 nahrávek, které za svého života vydala anglická klavíristka Joyce Hattová (s hudbou Chopina, Beethovena, Mozarta, Liszta a dalších), byla ve skutečnosti ukradená představení jiných klavíristů. V MIT vzniklo Centrum kolektivní inteligence věnované hledání kolektivní moudrosti a jejímu „zapojení do praxe“. Stále je těžké poznat, kdy a nakolik důvěřovat *moudrosti davů*. *The Wisdom of Crowds* se také jmenovala kniha od Jamese Surowieckého z roku 2004. Její název by se neměl zaměňovat s Šílenstvím davů (*Madness of Crowds*), částí názvu knihy od Charlese Mackaye z roku 1841. Ten prohlásil, že lidé „propadají šílenství houfně, zatímco ke svým smyslům přicházejí jeden po druhém a dosti pomalu“.²¹ Dav se příliš snadno mění v lůzu s klasickými projevy – posedlostí, vřením, lynčováním, hysterií, křížovými taženími, davovým šílenstvím, stádním myšlením, konformitou a syndromem skupinového myšlení, které se mohou ještě násobit síťovými efekty – tyto jevy se pak zkoumají pod označením „informační kaskáda“. Kolektivní moudrost skýtá přitažlivé možnosti. Kolektivní sebeklam a kolektivní zlo již za sebou zanechaly mnoho zkázy. Poznání na síti se však liší od skupinového rozhodování, které se zakládá na opakování a papouškování. Zdá se, že poznání na síti se vyvíjí narůstáním. Může samozřejmě podlehnout výstřednostem a excesům – úkolem doby je tyto procesy prozkoumat a pokusit se je využít k dobrému. V roce

INFORMACE

2008 vytvořil Google systém včasného varování před endemickými výskyty chřipky, který se zakládal pouze na frekvenci hledání slova *chřipka*. Systém rozeznal propuknutí nemoci o týden dřív než Středisko pro kontrolu nad nemocemi a jejich prevenci. Tak funguje Google - na typické vážné problémy umělé inteligence (strojový překlad a rozeznání hlasu) nepoužívá odborníky, slovníky a lingvisty, ale nenasytný datamining v bilionech slov ve více než 300 jazycích. Jeho původní přístup k internetovému vyhledávání se ostatně také spoléhal na zapojení kolektivního poznání.

V roce 1994 vypadalo vyhledávání následovně. Nicholson Baker se tenkrát nejvíce ze všech zasazoval o zachování lístkových katalogů, starých novin a dalších zjevně zastaralých tiskovin (v dalším desetiletí již byl posedlý Wikipedií). Usadil se u terminálu v knihovně Kalifornské univerzity a napsal: *najdi pře[dmět] cenzura*.²² Objevilo se chybové hlášení:

DLOUHÉ HLEDÁNÍ: Vaše vyhledávání obsahuje jedno nebo více velmi častých slov a vedlo by na více než 800 položek. Dokončení by trvalo velmi dlouho.

A ještě přišla rána přes prsty:

Dlouhé vyhledávání zpomaluje systém pro všechny účastníky a obvykle nepřinese potřebné výsledky. Prosim napište *Pomoc* nebo požádejte o pomoc knihovníka.

Jak typické. Baker ovládal syntax potřebnou pro booleovské výrazy se spojkami *a*, *nebo* a *ne*, ale nebylo mu to nic platné. Při práci se setkal se všemi možnými problémy - únavou z obrazovky, selháním vyhledávače i informačním zahlcením, nejvíc mu jich však asi vzniklo podle jeho oblíbené teorie, že elektronické katalogy jsou proti on-line vyhledávání chráněny programem „averzního odpuzování operátorů“.

O dva roky později, v roce 1996, vypadalo vyhledávání jinak. Intenzita provozu internetu narůstala každý rok desetkrát, celosvětově to bylo z 20 terabajtů za měsíc v roce 1994 na 200 terabajtů za měsíc v roce 1995 a 2 petabajty v roce 1996. Softwaroví technici ve výzkumné laboratoři společnosti Digital Equipment Corporation v kalifornském Palo Alto tenkrát zpřístupnili veřejnosti nový druh vyhledávače jménem AltaVista, který neustále vytvářel a přepracovával rejstřík všech stránek, které na internetu dokázal najít. V té době jich byly desítky milionů. Vyhledávání fráze *všeobecně uznávaná pravda* a jména *Darcy* přineslo 4 000 shod, mezi nimiž byly například:

- Úplný, i když možná ne úplně přesný text románu *Pýcha a předsudek*, v různých verzích, uložený na počítačích v Japonsku, Švédsku i jinde, který se dal stáhnout zdarma nebo v jednom případě za 2,25 dolaru.
- Přes 100 odpovědí na otázku „Proč kuře přecházelo silnici?“ Kromě jiných i od Jane Austenové: „Protože je všeobecně uznávaná pravda, že samotné kuře, které je obdařeno štěstěnou a má před sebou kvalitní silnici, touží přejít.“
- Programové prohlášení *Princeton Pacific Asia Review*: „Strategický význam asijsko-tichooceánského regionu je všeobecně uznávanou pravdou...“
- Článek o grilování z Vegetariánské společnosti Velké Británie: „Mezi jedlíky masa je všeobecně uznávanou pravdou, že...“
- Domovská stránka Kevina Darcyho z Irska. Domovská stránka Darcy Cremerové z Wisconsinu. Domovská stránka Darcy Morseové a její obrázky z projížďky na loďce. Statistika australského fotbalisty Tima Darcyho. Životopis Darcy Hughesové, čtrnáctileté zahradnice a opatrovatelky dětí v Britské Kolumbii.

Takové detaily však kompilátory tohoto věčně se rozvíjejícího rejstříku neodradily. Uvědomovali si rozdíl mezi vytvářením katalogu knihovny, který má pevně daný, známý a konečný cíl, a prohledáváním světa informací bez hranic a omezení. Domnívali se, že našli něco velkolepého. Ředitel projektu Allan Jennings se nechal slyšet: „Máme slovník současného jazyka celého světa.“²³

Potom nastoupil Google. V roce 1998 Sergey Brin a Larry Page přestěhovali svou začínající společnost z pokojů studentských kolejí do kanceláří. Sdíleli myšlenku, že kyberprostor disponuje určitou formou sebepoznání, jež se skrývá v propojení jednotlivých stránek, a že vyhledávač může toto poznání využít. Stejně jako jiní programátoři před nimi si představovali internet jako graf s uzly a hranami - začátkem roku 1998 bylo 150 milionů uzlů propojeno téměř dvěma miliardami odkazů. Každý odkaz považovali za vyjádření hodnoty, za doporučení. A vnímali, že všechny odkazy nejsou rovnocenné. Vymysleli rekurzivní způsob výpočtu hodnoty: hodnocení stránky závisí na hodnotě jejích příchozích odkazů a hodnota odkazu závisí na hodnocení stránky, kterou obsahuje. Nejenže to vymysleli, ale také to publikovali. Tím, že uživatelé internetu informovali o fungování Googlu, nijak nesnížili schopnost Googlu využívat internetového poznání.

Ve stejné době nárůst této sítě všech sítí podnítil rozmach dalších teoretických prací na topologii vzájemného propojení ve velmi velkých systémech. Nauka o sítích měla mnoho zdrojů a vyvíjela se mnoha cestami, od čisté matematiky až po sociologii. V létě 1998 však vykristalizovala publikací dopisu

INFORMACE

Duncana Wattse a Stevena Strogatze redakci časopisu *Nature*. Kombinace tří vlastností článku z něj udělala senzaci – přinášel výrazným heslem vyjádřenou ideu, vedl sympatickým směrem a měl překvapující možnosti využití. Ono heslo znělo *malý svět*. Když dva cizí lidé zjistí, že přes nějaké nečekané spojení mají společného známého, řeknou si: „Svět je malý.“ A právě v tomto smyslu hovořili Watts a Strogatz o sítích malého světa.

Definici „sítě malého světa“ nezapomenutelně zachytil John Guare ve své divadelní hře *Šest stupňů odloučení*, kterou napsal v roce 1990. Základní myšlenka vypadá takto:

Někde jsem četl, že mezi každými dvěma lidmi této planety je pouze šest dalších lidí. Šest stupňů odloučení mezi námi a všemi ostatními lidmi – prezidentem Spojených států, gondoliérem v Benátkách... další jména si doplňte sami.²⁴

Tuto myšlenku můžeme vystopovat zpět až do roku 1967, k experimentu harvardského psychologa Stanleyho Milgrama se sociální sítí, a pak do ještě starší doby, ke krátkému příběhu maďarského spisovatele Frigyese Karinthyho z roku 1929, který vyšel pod názvem „Lánctszemek“ (Řetězce).²⁵ Watts a Strogatz to vzali vážně – zdá se, že je to pravda, a je to neintuitivní, neboť v sítích, které zkoumali, inklinovaly uzly k velkému shlukování. Uzly mají tendenci tvořit uzavřená společenství. Možná znáte mnoho lidí, ale ti k vám mají často blízko (společensky, ne-li doslova) a většinou znají stejné lidi. Ve skutečném světě najdeme shlukování všude ve složitých sítích – neuronech v mozku, epidemiích infekčních nemocí, rozvodných sítích elektřiny, v puklinách a žlábcích roponosné horniny. Samotné shlukování znamená fragmentaci – olej neteče, epidemie se vytratí a cizí lidé, kteří žijí daleko od sebe, si zůstanou vzdáleni.

Některé uzly však mohou mít vzdálená propojení a jiné zase výjimečný stupeň propojitelnosti. Watts a Strogatz ve svých matematických modelech objevili, že stačí překvapivě málo těchto výjimek – jen několik vzdálených propojení stačí i v silně shluklé síti, aby se průměrný stupeň odloučení výrazně snížil a vznikla tak „sít malého světa“.²⁶ Jedním z jejich zkušebních případů byla celosvětová epidemie: „Podle prognóz se infekční nemoci šíří mnohem rychleji a snáze v malém světě. Znepokojivé a méně zřejmé je, jak málo zkratk postačuje k tomu, aby svět byl najednou malý.“²⁷ Možná stačí několik sexuálně aktivních letušek.

V kyberprostoru téměř vše leží ve stínu. Téměř vše je také propojené a tato propojenost závisí na poměrně malém množství uzlů, jež jsou zvláště dobře

propojené nebo zvláště důvěryhodné. Dokázat, že každý uzel je blízký všem ostatním, je však ta lehčí část - neukazuje to, jak mezi nimi najít cestu. Pokud si benátský gondoliér nemůže najít cestu k prezidentovi Spojených států, matematická existence jejich spojení ho příliš neutěší. John Guare to chápal - další úryvek z jeho *Šesti stupňů odloučení* se již tak často necituje:

Zjišťuji, že pocit naší blízkosti jednak přináší velké potěšení a jednak připomíná čínské mučení kapáním vody na hlavu. To proto, že musíte najít těch správných šest lidí, abyste dosáhli propojení.

K tomu nemusí nutně existovat algoritmus.

Sít má svou strukturu, a ta stojí na paradoxu. Vše je zároveň blízké i vzdálené. Proto vám kyberprostor může sice připadat přeplněný, ale přesto se v něm můžete cítit osaměle. Hodíte kámen do studny a neslyšíte žádné šplouchnutí.

V záloze nečeká žádný *deus ex machina*. Nikdo není schovaný za oponou. Nemáme Maxwellova démona, který by nám pomohl filtrovat a vyhledávat. Stanisław Lem napsal: „Víte, my chceme, aby ten démon z tance atomů vytáhl jen informaci, která je pravdivá - matematické věty, módní časopisy, plány, historické kroniky, recept na iontové lívance, návod na čištění a žehlení azbestového obleku, také poezii a ještě vědecké rady, almanachy, kalendáře, tajné dokumenty, vše, co vyšlo ve všech novinách ve vesmíru, a telefonní seznamy budoucnosti.“²⁸ Jako vždy - je to právě výběr, co nás *informuje* (v původním smyslu slova). Vybrat si to právě vyžaduje nějakou práci. A zapomenout to si žádá ještě víc práce. Tak se projevuje kletba vševědoucnosti - odpověď na každou otázku můžeme mít na dosah ruky (zprostředkuje to Google, Wikipedia, IMDb, YouTube, Epicurious, Národní databáze DNA nebo kterýkoli z jejich přirozených dědiců a nástupců), a přesto se ptáme sami sebe, co vlastně víme.

Nyní je každý z nás patronem Babylonské knihovny a zároveň knihovníkem. Točíme se tam a zpět mezi euforií a zděšením. Borges nám sděluje: „Když se vyhlásilo, že Babylonská knihovna obsahuje všechny knihy, prvním pocitem bylo nespoutané štěstí. Všichni se cítili pány nedotčeného a utajeného pokladu. Neexistoval osobní nebo světový problém, jehož výmluvné řešení by se nenacházelo v nějakém šestiúhelníku. Vesmír byl ospravedlněn.“²⁹ Pak přišlo zklamání. K čemu jsou tyto drahocenné knihy, když je nelze najít? K čemu je úplné poznání ve své strnulé dokonalosti? Borges má obavy: „Jistota, že vše už bylo napsáno, nás neguje a mění nás v přízraky.“ Na to John Donne již dávno

INFORMACE

předtím odpověděl: „Člověk, jenž touží vytisknout knihu, by měl mnohem víc toužit po tom, aby byl knihou on sám.“³⁰

Knihovna přetrvá. Je to sám vesmír. Pokud jde o nás, vše rozhodně nebylo napsáno a my se neměníme v přízraky. Procházíme chodbami, prohledáváme police a přerovnááme je. Hledáme vlákna smyslu v záplavě disharmonie a nesoudržnosti. Čteme si v historii minulosti i budoucnosti, shromažďujeme své myšlenky a myšlenky druhých. A občas letmo zahlédneme zrcadla, ve kterých můžeme rozpoznat výtvořiny informace.